

INGLIZ TILI VA UNING KELIB CHIQISH TARIXI

*Toshkent imkoniyati cheklangan shaxslar uchun
ixtisoslashtirilgan 1-son kasb-hunar maktabi
Ijtimoiy-gumanitar kafedrasida o'qituvchilari
Madraximova Ra'noxon Erkindjanovna
Ibragimova Madina Mamasoliyevna*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ingliz tili va uning kelib chiqish tarixi haqida ma'lumotlar keltirilgan. Ingliz tilining tarixiy ildizlari juda ham mustahkam bo'lib u kecha yoki bugun yaratilgan emas. Bu maqolada ingliz tilini imkoniyati cheklangan bolalarga o'rgatishning sabablari va ahamiyati haqida ma'lumot beriladi. Shuningdek, aynan qanday metodikalar qo'llanishi va ularning beradigan natijalari haqida ham fikr yuritiladi.*

Kalit so'zlar: *Ingliz tili, tarix, taraqqiyot, Buyuk Britaniya, AQSh, Kanada, Avstraliya, Irlandiya, Yangi Zelandiya, Angliya, Anglo-Sakson. Ingliz tilining tarixi Angliyada boshlangan, imkoniyati cheklangan.*

Hozirgi vaqtda ingliz tili dunyoda eng ko'p qo'llaniladigan tildir. Ingliz tili tarixi ingliz tilining ko'plab mamlakatlar va qit'alarga tarqalishini o'z ichiga oladi. Ingliz tili bir nechta mamlakatlarda, jumladan, Buyuk Britaniya, AQSh, Kanada, Avstraliya, Irlandiya va Yangi Zelandiyadagi ko'pchilik odamlarning birinchi tilidir. Bu dunyoda xitoy va ispan tillaridan keyin uchinchi eng ko'p gapiriladigan ona tilidir. Ingliz tili ikkinchi til sifatida eng mashhur tildir. Ingliz tilida so'zlashadigan odamlarning umumiy soni, shu jumladan, ona tilida so'zlashuvchilar ham, boshqa tillarda gapiradiganlar sonidan ham oshadi. Ingliz tili Yevropa Ittifoqi, ko'plab Hamdo'stlik mamlakatlari va Birlashgan Millatlar Tashkiloti, shuningdek, ko'plab jahon tashkilotlarining rasmiy tilidir.

Ingliz tilining tarixi Angliyaning Anglo-Sakson qirolliklarida va hozirgi Shotlandiyaning janubi-sharqida, lekin keyinchalik Nortumbriya qirolligi nazorati ostida boshlangan. Aynan shu mintaqada ingliz tili paydo bo'lgan. 18-asrdan Buyuk Britaniyaning, Britaniya imperiyasi orqali va 20-asrning o'rtalaridan boshlab Qo'shma Shtatlarning keng ta'siri tufayli u butun dunyoda keng tarqalgan va ko'plab mintaqalarda xalqaro muloqotning yetakchi tiliga aylangan. Tarixiy jihatdan ingliz tili bir-biriga yaqin dialektlarning birlashuvidan kelib chiqqan. Qadimgi ingliz tilini Buyuk Britaniyaning sharqiy qirg'oqlariga german (anglosakson) ko'chmanchilari olib kelishgan. Ingliz tilidagi so'zlarning katta qismi lotin tilidan olingan ildizlarga asoslangan, chunki lotin tili xristian cherkovi tomonidan qandaydir shaklda ishlatilgan. VIII-IX-asrlarda vikinglar bosqinlari tufayli tilga qadimgi Nors tili ta'sir ko'rsatgan. XI-asrda Normanlarning Angliyani bosib olishi Norman-Fransiyadan katta miqdorda qarz olishga sabab bo'ldi. Lug'at va imloda roman tillari bilan yaqin aloqa paydo bo'ldi. Shunday qilib, o'rta ingliz tili shakllandi. XV-asrda Angliyaning janubida boshlangan o'zgarishlar o'rta ingliz tili negizida zamonaviy ingliz tilining

shakllanishiga olib keldi. Tarix davomida ko'plab boshqa tillardagi so'zlarni o'zlashtirganligi sababli, zamonaviy ingliz tilida juda katta lug'at mavjud. Zamonaviy ingliz tilida nafaqat boshqa Yevropa tillaridan, balki barcha qit'alardan, jumladan, hind va afrika tilidagi so'zlarni o'zlashtirgan. Zamonaviy Buyuk Britaniya hududida turli xalqlar yashagan, u bir necha marta bosib olingan va ozod qilingan va har bir bosqinchi Buyuk Britaniya uchun yangi tilni "ixtiro qilishni" xohlagan. Bu ingliz tilining xilma-xilligida namoyon bo'ladi. Ingliz tarixining har bir davri biz bilgan ingliz tilining kelib chiqishi va umumiy shakllanishiga hissa qo'shgan. Keltlar davri paydo bo'lishi va ingliz tili tarixi miloddan avvalgi VIII-asrda boshlangan. Keltlar hozirgi Buyuk Britaniya hududida joylashganida ingliz tilining paydo bo'lishi bevosita ular bilan bog'liq. Ular kelt tilida muloqot qilishgan, undan "bo'yalgan" degan ma'noni anglatuvchi brith so'zi kelib chiqqan. Bu so'zning paydo bo'lishi keltlarning dushmani qo'rqitish uchun tanalarini ko'k rangga bo'yashiga bog'liq.

Nemis istilolari davri qadimgi ingliz davri bilan bog'liq bo'lib, anglo-sakslar (german qabilalari) -zamonaviy inglizlarning ajdodlari Britaniyaga kirib kelgan. Anglo-sakson lahjasi tezda keltlar tilini siqib chiqardi keng foydalanishdan va yangi narsaning paydo bo'lishiga to'sqinlik qildi. Nemislarning o'zlari rimliklardan qarz olishga muvaffaq bo'lgan ko'plab lotincha so'zlarni olib kelishdi. Tarixda sakslar, anglilar va jutlarning qadimgi german qabilalari 449 yilda Britaniya hududida paydo bo'lgan va asta-sekin assimilyatsiya qilingan inglizlarning avlodlari bo'lgan deb hisoblashadi. Shuning uchun orollarni Anglo-Saksonlar bosib olgandan so'ng, ingliz tilida juda kam kelt so'zlari qoldi. Zamonaviy ingliz tilida tez-tez ishlatiladigan so'zlarning yarmiga yaqini qadimgi ingliz ildizlariga ega.

Ingliz tilini sevuvchilarning ko'pchiligi bu til soddaligi va kundalik hayotiyligi tufayli juda ommalashib ketganligi to'g'risidagi nazariyani doim ta'kidlaydilar. Biroq bu nazariya rad qilinishiga loyiq. O'zingiz tasavvur qilib ko'ring – aynan shu tilda taxminan 800 mingdan ortiq so'z bor. Nafaqat so'zlar, balki sinonim qatorlari ham o'zining talaffuz etilishi bilan juda boy. Masalan: "drunk" so'zining tarjimasi "mast" ma'nosini beradi, bu oddiy so'zning 2241 sinonimi mavjud, bu juda katta son. Bu rekord hatto Ginnes rekordlar kitobiga ham kiritilgan. Bunaqasini boshqa birorta tilda ham topa olmasligingiz aniq.

Ingliz tili bir joyda turib qolgani yo'q, u doimo yangi so'zlar bilan yangilanib boryapti. Bu ham tilni yaxshiroq o'rganib olish uchun juda zarur. Yuqorida keltirilgan faktlarga asoslanib shunday xulosa chiqarish mumkinki, bu til hali juda uzoq yillar (ehtimol asrlar) davomida insoniyat muloqot uchun foydalanib kelayotgan tillarning tojdori bo'lib qoladi. Uni o'rganish tinmay rivojlanishga tayyor barcha talabalar, o'quvchilar va oddiy odamlarning asosiy maqsadi bo'lib boradi.

Ingliz tili bugungi jamiyatning tili. Uni bilmay turib yaxshi ishga joylasha olish, birorta sayohatga jo'nab ketib, u siz bemalol muloqotda bo'lish amri mahol. Bu til har bir mamlakatda alohida ehtiromga sazovor. Uni yaxshilab o'rganib olib siz o'zingiz uchun yangi texnologik olamni kashf etasiz va shu olamda juda ko'p qiziqarli ma'lumotlarga ega bo'lasiz.

O'zbekistonda ingliz tili bolalar bog'chasidan tortib oliy o'quv yurtlarigacha bo'lgan ta'limning barcha bosqichlarida o'qitiladi. Odamlar ham akademik, ham kasbiy rivojlanish

uchun ingliz tilini o'rganmoqdalar va bu tilni bilish ishga ariza berish va universitetga kirish uchun eng asosiy mezonidir. Bundan tashqari, ingliz tili fan, texnologiya, biznes, tijorat, xalqaro sayohat va turizm sohasida muhim rol o'ynaganligi sababli, yaxshi martaba imkoniyatlari va keyingi o'qish uchun kalit sifatida ishlatiladi.

Imkoniyati cheklangan bolalarning hammasida aslida yangiliklarni o'rganishga va izlanishga imkoniyatlari turlicha holatda bo'ladi. Sababi ularning imkoniyatlari turli tarafdin cheklangan bo'ladi. Masalan, kimdirda eshitish, kimdirda gapirish yoki harakat taraflama cheklangan bo'lishi mumkin. Ahamiyatli bo'lish kerakki, imkoniyati cheklangan bolalar deb, ularga bilim berish salohiyatini kamaytirmaslik yokida umuman tashlab qo'ymaslik kerak. Albatta, imkoniyati cheklangan bolalar alohida o'qitish va o'rganish metodlariga, alohida muhit va individual yondashishga muhtoj bo'lishadi. Bunday maxsus bolalarni o'qitishda turli ko'rzgama materiallari, elektron doska, didaktik o'yinlar va interaktiv mashg'ulotlar qo'llansa, ularda ilm o'rganishga bo'lgan qiziqish ham ortadi va yaxshi natijalarni ham ko'rsatishadi. Ko'zi ojiz odamlar ingliz tilini tinglash va gapirish ko'nikmalarini yaxshi bilsalar, ishga joylashish imkoniyatlari ko'proq bo'lishi aniq.

Shuni xulosa qilish mumkinki, imkoniyati cheklangan bo'lishiga qaramasdan, bolalar chet tillarini o'rgana olishadi. Ayniqsa, ingliz tili o'qituvchisi har bir dars uchun beriladigan ma'lumotlarni ko'rgazmalar va kerakli o'quv qo'llanmalar bilan boyitsagina, yaxshi natijalar ko'rsatilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ivanova.I.P. Ingliz tili tarixi. 1976-yil.
2. Arakin.T.A. Ingliz tili tarixi. 1985-yil.
3. Rastorguyeva.T.A History of English. 1983-yil.
4. Choriev R. Yangi pedagogik texnologiyalar - ta'lim - tarbiya sifat va samaradorlik omili. Toshkent-2010y.